

OILA VA OILAVIY MUNOSABATLAR TUSHUNCHASINING PSIXOLOGIK

MAZMUNI

Maxmudjonov Ibroximjin Ismoiljon o'g'li

Andijon davlat universiteti, Psixologiya yo`nalishi 2-bosqich magistri

mahmudjonovibrohimjon727@gmail.com

Ilmiy raxbar: Dots. M.X.Dumarov

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20228760>

Annotatsiya

Mazkur tezisda oila va oilaviy munosabatlar tushunchasining psixologik mazmuni ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Oila shaxsning dastlabki ijtimoiylashuv muhiti, emotsional qo'llab-quvvatlash manbai, qadriyatlar, rollar va kommunikativ tajribalar shakllanadigan murakkab ijtimoiy-psixologik tizim sifatida tahlil qilinadi. Oilaviy munosabatlar esa er-xotin, ota-ona va farzand, aka-uka, opa-singil hamda avlodlararo aloqalarda namoyon bo'ladigan muloqot, mehr-muhabbat, mas'uliyat, ishonch, ziddiyatlarni boshqarish va hamkorlik jarayonlari majmui sifatida talqin etiladi. Tezisda mavzuning dolzarbligi O'zbekistonda oila institutini mustahkamlash, xotin-qizlar va bolalar huquqlarini himoya qilish, mahalla tizimi orqali oilalarga psixologik-ijtimoiy ko'mak ko'rsatish borasidagi islohotlar bilan bog'liq holda asoslanadi. Yangi tahrirdagi Konstitutsiyada oila jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida e'tirof etilishi, Oila kodeksida nikoh, ota-onalik va farzand tarbiyasi munosabatlari tartibga solinishi hamda Prezident qaror va farmonlarida oilalarni qo'llab-quvvatlash vazifalari belgilanishi mavzuning amaliy ahamiyatini kuchaytiradi. Asosiy qismda oilaning tizimli, kommunikativ, emotsional va tarbiyaviy funksiyalari, oilaviy psixologik iqlimning shaxs rivojiga ta'siri, sog'lom munosabatlarni shakllantiruvchi omillar hamda nizolarni oldini olish yo'llari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: oila, oilaviy munosabatlar, psixologik iqlim, shaxslararo muloqot, nikoh, ota-ona, farzand tarbiyasi, emotsional qo'llab-quvvatlash, oilaviy nizolar, ijtimoiylashuv.

Kirish

Oila inson hayotidagi eng qadimiy, eng barqaror va eng ta'sirchan ijtimoiy institutlardan biridir. Shaxsning ma'naviy dunyosi, axloqiy qarashlari, emotsional barqarorligi, muloqot madaniyati va ijtimoiy mas'uliyati ko'p jihatdan oilaviy muhitda shakllanadi. Shu bois oila va oilaviy munosabatlar tushunchasining psixologik mazmunini ilmiy asosda o'rganish bugungi kunda nafaqat psixologiya, balki pedagogika, sotsiologiya, huquqshunoslik va ijtimoiy siyosat uchun ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy jamiyatda turmush tarzi, mehnat migratsiyasi, axborot oqimining tezlashuvi, raqamli aloqa vositalarining kengayishi, iqtisodiy mas'uliyat va avlodlararo qadriyatlar tafovuti oilaviy munosabatlarga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Bunday sharoitda oilani faqat huquqiy yoki iqtisodiy birlik sifatida emas, balki murakkab psixologik tizim sifatida tahlil qilish zarur bo'ladi.

Mavzuning dolzarbligi O'zbekistonda oila institutini mustahkamlash davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri ekanligi bilan izohlanadi. Yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida oila jamiyatning asosiy bo'g'ini sifatida e'tirof etilib, uning jamiyat va davlat muhofazasida bo'lishi belgilangan. O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksida nikoh, ota-onalik, farzand tarbiyasi, oila a'zolarining huquq va majburiyatlari huquqiy jihatdan tartibga solingan. Prezidentning 2022-yil 7-martdagi PF-87-son farmoni oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlash, ularning ijtimoiy faolligini oshirish hamda oila institutini mustahkamlashga qaratilgan muhim hujjatlardan biridir. Shuningdek, 2023-yil 21-dekabrda

PQ-401-son qarorda oilalarni mustahkamlash, xotin-qizlarning qonuniy manfaatlarini ro'yobga chiqarish, bandlik va ijtimoiy faollikni oshirish bo'yicha vazifalar belgilangan. Bu hujjatlar oilaviy munosabatlarni mustahkamlashning ijtimoiy, huquqiy va psixologik asoslarini kengaytiradi.

Muammoning mohiyati shundaki, ayrim oilalarda muloqot madaniyatining yetarli emasligi, emotsional sovuqlik, iqtisodiy tanglik, nizolarni konstruktiv hal eta olmaslik, bolalar tarbiyasida yagona talabning shakllanmagani yoki ota-onalik mas'uliyatining susayishi oilaviy barqarorlikka salbiy ta'sir qiladi. Oilaviy nizolar faqat ikki shaxs o'rtasidagi kelishmovchilik emas, balki bolalarning ruhiy rivojlanishi, ta'lim motivatsiyasi, o'ziga bahosi va ijtimoiy moslashuviga ham ta'sir etuvchi psixologik omildir. Shu sababli mazkur tezisda oila va oilaviy munosabatlarning psixologik mazmunini aniqlash, sog'lom oilaviy muhitni shakllantiruvchi omillarni yoritish hamda ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqish maqsad qilindi.

Asosiy qism

Psixologik nuqtayi nazardan oila - bu o'zaro emotsional bog'langan, umumiy hayotiy maqsad, qadriyat, mas'uliyat va ijtimoiy rollar asosida birlashgan kichik guruhdir. Oilaning asosiy xususiyati shundaki, unda munosabatlar rasmiy qoidalar bilangina emas, balki mehr, ishonch, sadoqat, hamdardlik, qo'llab-quvvatlash va o'zaro tushunish kabi noformal psixologik omillar orqali tartibga solinadi. Shaxs ilk bor oila muhitida o'zini angelaydi, boshqalar bilan munosabatga kirishadi, ijobiy yoki salbiy tajribalarni o'zlashtiradi. Bolaning o'ziga bo'lgan ishonchi, xavfsizlik hissi va ijtimoiy faolligi ko'p jihatdan ota-onaning munosabati, oiladagi psixologik iqlim va tarbiya uslubiga bog'liq bo'ladi.

Oilaviy munosabatlar mazmunan bir necha asosiy yo'nalishlarda namoyon bo'ladi. Birinchidan, er-xotin munosabatlari oilaviy tizimning markaziy bo'g'ini bo'lib, unda emotsional yaqinlik, rollar taqsimoti, qaror qabul qilish, iqtisodiy hamkorlik, sadoqat va konfliktlarni boshqarish madaniyati muhim o'rin tutadi. Ikkinchidan, ota-ona va farzand munosabatlari tarbiyaviy, himoyaviy va rivojlantiruvchi xususiyatga ega. Ota-onaning mehribonligi, talabchanligi, adolati va izchilligi farzandda mas'uliyat, mustaqillik va ijtimoiy moslashuv ko'nikmalarini shakllantiradi. Uchinchidan, avlodlararo munosabatlar milliy qadriyatlar, urf-odatlar, hurmat, mehr-oqibat va oilaviy tajribaning uzluksizligini ta'minlaydi.

Oilaning psixologik mazmunini anglashda tizimli yondashuv alohida ahamiyatga ega. Bu yondashuvga ko'ra, oila a'zolaridan birining emotsional holati, xulq-atvori yoki qarori butun oilaviy tizimga ta'sir qiladi. Masalan, ota-onalar o'rtasidagi doimiy kelishmovchilik bolada xavotir, tajovuzkorlik, tortinchoqlik yoki o'quv faoliyatiga qiziqishning pasayishiga olib kelishi mumkin. Aksincha, oila a'zolari o'rtasidagi ochiq muloqot, bir-birini tinglash, kechirimlilik va muammolarni birgalikda hal qilish tajribasi psixologik barqarorlikni kuchaytiradi. Shu bois oilaviy psixologik iqlim faqat umumiy kayfiyat emas, balki shaxsning ruhiy salomatligi, motivatsiyasi va ijtimoiy xulq-atvoriga ta'sir qiluvchi muhim omildir.

Oilaviy munosabatlarning sog'lom rivojlanishida muloqot madaniyati hal qiluvchi o'ringa ega. Muloqot orqali oila a'zolari o'z ehtiyojlari, his-tuyg'ulari, talab va kutishlarini ifodalaydi. Sog'lom muloqotda hurmat, tinglash, dalil bilan tushuntirish, hissiy bosim o'tkazmaslik va shaxs qadr-qimmatini saqlash muhimdir. Nosog'lom muloqot esa buyruqbozlik, haqorat, bepisandlik, sukut bilan jazolash yoki doimiy tanqid shaklida namoyon bo'lib, oilaviy yaqinlikni susaytiradi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ko'plab oilaviy nizolarning tubida muammoning o'zi emas, balki uni muhokama qilish uslubidagi xatolar turadi.

Zamonaviy o'zbek oilasida milliy qadriyatlar va zamonaviy hayot talablari uyg'unlashib bormoqda. Kattalarga hurmat, ota-onaga ehtirom, farzand tarbiyasiga mas'uliyat, qarindoshlik aloqalarini qadrlash kabi an'analar oilaviy barqarorlikni ta'minlovchi ijobiy resurs hisoblanadi. Shu bilan birga, gender tenglik, shaxsiy chegaralar, kasbiy o'sish, ta'lim olish, psixologik yordamdan foydalanish va zo'ravonliksiz munosabatlar kabi zamonaviy tamoyillar ham oilaviy hayot sifatini oshiradi. Demak, oilaning psixologik mazmuni an'anaviy qadriyatlar bilan zamonaviy psixologik bilimlarning uyg'unligida yanada to'liq namoyon bo'ladi.

Bugungi kunda oilaviy munosabatlarga ta'sir etuvchi muhim muammolardan biri stress omillarining ko'payishidir. Ishsizlik, bandlikdagi beqarorlik, migratsiya, kredit va uy-joy masalalari, bolalar ta'limiga oid tashvishlar, raqamli qurilmalardan haddan tashqari foydalanish oila ichidagi emotsional bosimni kuchaytirishi mumkin. Bunday holatlarda profilaktik psixologik maslahat, mahalla va ta'lim muassasalari bilan hamkorlik, yoshlarni nikohga psixologik tayyorlash, ota-onalar uchun tarbiyaviy treninglar va konfliktologik savodxonlikni oshirish muhim ahamiyatga ega. Oila mustahkamligi tasodifiy holat emas, balki ongli muloqot, huquqiy madaniyat, mas'uliyat va psixologik bilimlar asosida shakllanadigan jarayondir.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oila shaxsning ruhiy rivojlanishi, ijtimoiylashuvi va ma'naviy kamolotida asosiy psixologik muhit vazifasini bajaradi. Oilaviy munosabatlar esa shaxslararo muloqot, mehr, ishonch, mas'uliyat, hamkorlik va tarbiya jarayonlarining murakkab tizimidir. Sog'lom oilaviy muhit bolalarda xavfsizlik hissi, ijobiy o'zlik bahosi, ijtimoiy faollik va axloqiy barqarorlikni shakllantiradi. Nosog'lom munosabatlar esa stress, nizolar, emotsional begonalashuv va tarbiyaviy muammolarga sabab bo'lishi mumkin. Shu sababli oilaviy munosabatlarni psixologik jihatdan o'rganish va amaliy profilaktika choralari kuchaytirish dolzarb vazifa hisoblanadi.

Ilmiy-amaliy taklif sifatida yoshlarni nikohga tayyorlash kurslarida psixologik muloqot, konfliktlarni hal etish, ota-onalik mas'uliyati, iqtisodiy rejalashtirish va emotsional savodxonlik bo'yicha mashg'ulotlarni kuchaytirish maqsadga muvofiq. Mahalla, maktab, oliy ta'lim muassasalari va psixologik xizmatlar hamkorligida oilaviy maslahat markazlari faoliyatini rivojlantirish, ota-onalar uchun muntazam seminarlar tashkil etish ham oilaviy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Eng muhim ilmiy yakun shundan iboratki, oila jamiyatning oddiy ijtimoiy bo'g'ini emas, balki inson ruhiy salomatligi va jamiyat ma'naviy barqarorligining markaziy psixologik tayanchidir.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Yangi tahrir. - Toshkent: O'zbekiston, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. 1998-yil 30-aprel. - Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi: lex.uz.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi PF-87-son Farmoni. Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir chora-tadbirlar to'g'risida. - Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi: lex.uz.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 21-dekabrda PQ-401-son Qarori. Oilalarni mustahkamlash va xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida. - Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi: lex.uz.

5. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2008.
6. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. - Toshkent: Universitet, 2010.
7. Minuchin S. Families and Family Therapy. - Cambridge: Harvard University Press, 1974.
8. Satir V. The New Peoplemaking. - Palo Alto: Science and Behavior Books, 1988.
9. WHO. Mental health: strengthening our response. - Geneva: World Health Organization, 2025.